

Қазақстандағы электронды бизнестің даму қарқыны мен мәселелері

М.Ә. Нұржан¹, Г.А. Райханова²

¹Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының 1-ші курс магистранты

²Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының доценты, э.ғ.к.

Madina.kz_1997@mail.ru, gulnurrainanova@mail.ru

Ғылыми жетекші- э.ғ.к., доцент Нурпеисов Б.Г.

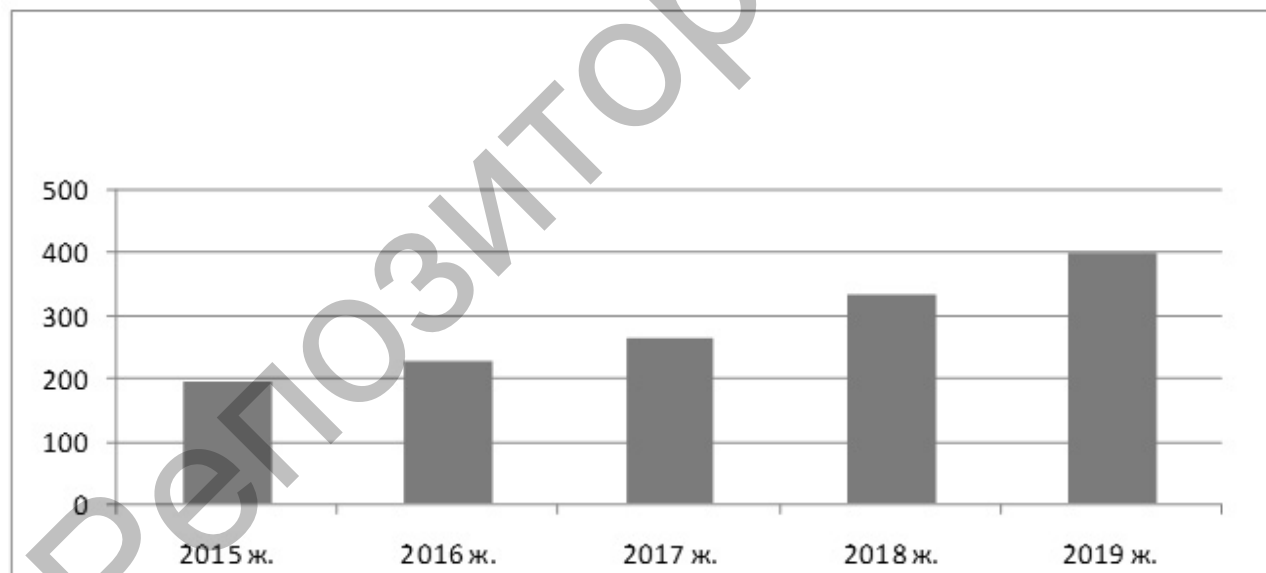
^{1,2}Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Жоғары технологиялық телекоммуникациялық ортаны пайдалану қазіргі заманғы бизнесті жүргізудің және процестің барлық қатысушыларымен өзара іс-қимылдың қажетті платформасы болып табылады. Электрондық коммерция жаңа ақпараттық технологиялар мен Интернет желісін пайдалану тәсілі ретінде қазіргі уақытта сауда операцияларын одан әрі дамытудың маңызды стратегиялық бағыты болып отыр. Қазақстан үшін бұл Дүниежүзілік сауда ұйымы мен Еуразиялық экономикалық одаққа мүше болу кезеңінде ерекше өзекті болып отыр.

Кілт сөздер: Электрондық коммерция, электрондық үкімет, электрондық сауда.

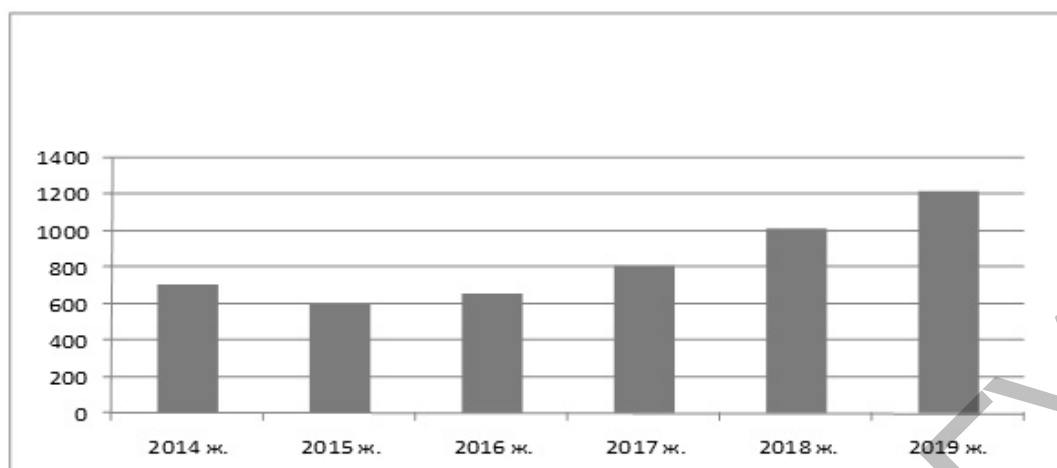
Электрондық коммерция бүгінгі күні сауданың неғұрлым белсенді дамып келе жатқан форматтарының бірі болып табылады, бұл үрдіс тіпті бұрынғы және жеткілікті табысты тарихы бар елдерде де байқалады. Интернет-операциялардың осы түрін жандандыру тұрғысынан белгілі бір прогресті Қазақстан да көрсетіп отыр, алайда АҚШ пен Қытай сияқты электрондық сауда тұрғысынан ілгерілеген мемлекеттердің көрсеткіштері аясында да, тіпті Ресеймен салыстырғанда да біздің нәтижелер әзірге қарапайым көрінеді.

2018 қорытындысы нарық ойыншыларының сараптамалық бағалауына сүйеніп ғана компиляциялаймыз. Осылайша, нарықтың өсу қарқыны туралы шоғырландырылған пікір 20-25% цифрында білдіруге болады. Біз кестедегі сандарды біріктірдік, онда нарық ұлттық валютамен бағаланған.

Сурет 1. Қазақстанның электрондық коммерция нарығы, млрд тенге

Келесі кестеде нарық АҚШ долларымен көрсетілген. Теңгенің АҚШ долларына шаққандағы орташа бағамы негізге алынды (ҚР Ұлттық Банкінің деректері).

Сурет 2. Қазақстанның электрондық коммерция нарығы, млн АҚШ доллары

Қазақстанда "электрондық үкіметті", электрондық коммерцияны (сауданы) одан әрі дамыту мақсатында Мемлекет басшысының бастамасы бойынша "Ақпараттық Қазақстан-2020" мемлекеттік бағдарламасы қабылданды. Онда нысаналы индикаторлар айқындалған: тауарлар мен қызметтердің жалпы нарығындағы электрондық коммерция үлесі 2017 жылы - 7 %, 2020 жылы - 10%; электронды түрде төленетін тауарлар мен қызметтердің жалпы айналымындағы қазақстандық интернет-дүкендер айналымының үлесі 2017 жылы - 30%, 2020 жылы - 40%.[1]

Сарапшылардың пікірінше, 2020 жылға қарай әлемдегі дәстүрлі B2C сегментінің электрондық сауда көлемі 3,2 трлн долларды құрауы мүмкін, ал әлемдік нарыққа B2B (компаниялар арасындағы электрондық сауда) 6,7 трлн долларды құрауы мүмкін. Цифрлық сауданың әлемдік нарығы көлемінің жартысынан астамын АҚШ пен Қытай алады. Ал ЕАЭО елдеріне сатып алудың жалпы әлемдік көлемінде 1% - дан кем келеді. Сонымен қатар, жалпы әлемдік тренд дәстүрлі сауданы ығыстыра отырып, сандық сауда озыңқы қарқынмен өсуде.

Онлайн сату нарығы үлкен қарқынмен өсіп, одан да жылдам өсетін болады. Жаһандық статистика 2018 жылы әлемдегі барлық бөлшек сауданың 11,9% - ы онлайн жасалғанын көрсетеді. Ең алдымен, әрине, Қытай таң қалдырады. Электрондық сауда осы елдің бөлшек сауда экономикасының негізгі қозғаушы күші болып табылады. Қытайдағы барлық бөлшек сатылымдардың 35% – ы онлайн болып табылады-бұл әлемдегі ең жоғары көрсеткіш. АҚШ – та электрондық коммерция үлесіне сатудың 10% - дан сәл астамы, ал Еуропалық Одақта-шамамен 15% тиесілі. Сарапшылар 2021 жылға қарай электрондық коммерция көрсеткіші жалпы әлемде 17,5%-ды құрайды деп болжап отыр, және де барлық әлемдік онлайн-сатылымдардың жартысынан астамы Қытайға келеді деп күтілуде.

Әлемдік экономикадағы экономикалық құлдырау цифрландыруға көшу процесін жылдамдатты. Бизнес құндылығының өзгеруі, технологиялық және басқару үдерістерін түзету, цифрлық технологияларды белсенді енгізу және адам ресурстарын басқарудың өзгермелі тәсілі экономиканың өзгеру себептеріне айналды. Нәтижесінде жаһандық цифрландыру электрондық сауда нарығының орташа жылдық өсімі 11% - дан астам қамтамасыз етті, ал халықаралық сарапшылардың болжамы бойынша 2023 жылға қарай сату көлемі 2,8 трлн. АҚШ. Электрондық сауданы дамыту экономикалық өсу үшін үлкен әлеует ұсынады. Біріншіден, ол тауар айналымын шексіз ұлғайтуға мүмкіндік береді. Екіншіден, кез келген елдің нарығына кіруге мүмкіндік береді. Үшіншіден, транзиттік әлеуетті дамытуды қамтамасыз етеді. Қазақстанда соңғы бес жылда электрондық сауданың орта есеппен 26% - ға өсуі байқалады, бұл ретте 2015 жылдан бастап орташа жылдық өсім 30% - ға дейін артты. Жалпы мәнде мәмілелер көлемі 2018 жылы 259,5 млрд теңгеге жетті. Оның ішінде бөлшек сауда көлемі-144,6 млрд теңге, көтерме сауда көлемі-114,9 млрд теңге. Бөлшек сауданың жалпы көлемінен электрондық сауда үлесі 1,4% құрады. Ұлттық экономика министрлігінің болжамы бойынша, таяу бесжылдық перспективада электрондық бөлшек сауда көлемі 2 трлн теңгеге дейін өседі. Қазақстан нарығында 1 700-ден астам Дербес интернет-дүкендері және шамамен 20 электрондық сауда алаңдары бар, оларда 1 млн-нан астам шағын және орта бизнес субъектілері қызмет етеді. Электрондық тауарлар мен қызметтерді сатып алушылардың жалпы саны 2,3 млн адамды құрайды. Электрондық коммерция нарығының құрылымы 68% - ға тауар саудасынан және 32% - ға-қызмет көрсетуден тұрады. Құрылыс материалдары, тұрмыстық техника, косметика, киім және аяқ киім жоғары сұранысқа ие. Қызметтер арасында – әуе және теміржол билеттерін сату, Мәдени іс - шаралар мен Коммуналдық қызметтерге ақы төлеу. Электрондық коммерция заманауи ақпараттық

технологиялар мен Интернет желісін қолдану тәсілі ретінде сауда операцияларын дамытудың маңызды стратегиялық бағыты болып табылады. Қазақстан үшін оның дамуы Дүниежүзілік сауда ұйымына, Еуразиялық экономикалық одаққа және "Белдеу және жол" бастамашылығына мүше болу кезеңінде ерекше өзекті. Осыған байланысты Үкімет "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасын қабылдады, онда мынадай нысаналы индикаторлар айқындалған: бөлшек сауданың жалпы көлеміндегі электрондық сауданың үлесі 2019 жылы – 1,7%, 2020 жылы – 2%, 2022 жылы – 2,6%; бөлшек саудада онлайн-тапсырыстар санының өсуі (2016 жылға қарай) 2019 жылы – 95%, 2020 жылы – 144%, 2022 жылы – 281%; цифрлық технологиялар арқылы қолма – қол ақшасыз төлемдердің өсуі (2019 жылға қарай) 2020 жылы – 18%, 2022 жылы – 35%. Электрондық сауданың дамуын айқындайтын негізгі факторлардың бірі халықтың ақпараттық және коммуникациялық технологиялар мен Интернет желісіне қолжетімділігі болып табылады. 2018 жылдың қорытындысы бойынша Интернет желісін пайдаланушылардың үлесі 81,3% құрады. Жылдың басты оқиғасы ауылдық елді мекендерді кең жолақты қолжетімділікпен қамтамасыз етуге бағытталған жоба бойынша "Қазақтелеком" АҚ талшықты-оптикалық байланыс желісі құрылысының басталуы болды. Екі жыл ішінде 15 мың км астам талшықты-оптикалық байланыс желілерін салу және 2,5 мыңға жуық магистральды арналарға қосу жоспарлануда. 828 елді мекенде мемлекеттік мекемелер, БҰҰ Халықаралық электрбайланыс одағының (International Telecommunication Union) ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту жөніндегі бағалауына сәйкес, Қазақстан 176 елдің ішінде 52-орында. Онлайн-сауданың жағдайы қолма-қол ақшасыз төлемдер құралдарының дамуымен байланысты. Ұлттық Банктің 2019 жылғы 1 қыркүйектегі мәліметі бойынша, 30,1 млн төлем карточкалары айналымда, олардың ұстаушылары 26,6 млн адам болып табылады (2018 жылдың ұқсас күнімен салыстырғанда тиісінше 39,6% және 49,5% өсім байқалады). Ең көп тараған дебеттік карточкалар болып табылады, олардың үлесі 78,6%, кредиттік карточкалардың үлесі – 18,0% құрайды. 2019 жылғы тамызда төлем карточкаларын пайдалану арқылы транзакциялар көлемі 2,7 трлн теңгені құрап, 2018 жылмен салыстырғанда 49,3% - ға артты. Жүргізілген транзакциялар саны да 84,4% - ға өсіп, 130,4 млн.әрекетке жетті.

Әдебиеттер тізімі

1. "Цифрлық Қазақстан-2020" мемлекеттік бағдарламасы [Электрон. ресурс] <http://egov.kz/>
2. Нысанбаев С.Н., Қожамқұлова Ж.Т. Коммерциялық кәсіпкерлік негіздері: Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 138 бет.
3. Кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымы” әдістемелік құрал 2005 (ҚР СИМ Кәсіпкерлікті дамыту департаментінің қолдауымен)
4. Нәбиев Е.Н. Кәсіпорын экономикасы. – Қарағанды: ҚарМУ, 2007

Ұйымды дамыту стратегиясын әзірлеудегі экономиканың цифрлық трансформациясы

Б.Г. Нурпеисов¹, Р.М. Мұханбетжан²

¹Экономика және халықаралық бизнес кафедрасының доценті, э.ғ.к.,

²"Іскерлік әкімшіліктендіру" мамандығы бойынша I курс магистранты
rasul.mukhanbetzhan@mail.ru

^{1,2}Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: "Цифрлық трансформацияға" қарағанда бүгінгі корпоративтік лексикада мазасыздық терминінің жоқ. Цифрлық трансформация-бұл түбегейлі өзгерістер. Мақалада цифрлық өндіріске көшу кезінде өнеркәсіптік кәсіпорындарды сынайтын проблемалар қарастырылған. Цифрлық өндіріске көшуден туындаған құнды жасаудың дәстүрлі тізбегіндегі қызмет түрлерінің өзгеруіне талдау ұсынылған. Софтверлік компаниялардың сандық экономикаға кірігу тәжірибесі негізінде өнеркәсіптік кәсіпорындардың құрылымдық өзгерістеріне баға берілді.

Кілт сөздер: Индустрия 4.0, цифрлық трансформация, ақылды өнімдер, құнды құру тізбегі, ұйымдастыру құрылымы.

Әлемдік өнеркәсіптегі өндірістік процестерді бірлесіп автоматтандыру және роботтандыру 1970-ші жылдары басталды. Сонымен қатар, 15-20 жыл бұрын өнеркәсіптік кәсіпорынның бірде-бір басшысы бүгінде өндірісті автоматтандыруды қамтамасыз еткен еңбек өнімділігінің деңгейін